

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ДІАЛОГ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ: ТЕНДЕНЦІЇ, КОНТЕКСТИ, «МЕХАНІЗМИ» КОНТАКТІВ

Софія Когут

*молодший науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

Стаття присвячена аналізу тенденцій та історико-політичних контекстів українсько-польського літературного діалогу міжвоєнного періоду, історико-літературної інтерпретації передумов та «механізмів» такого діалогу у Польщі та в Україні. Основними засобами такого діалогу визначено традицію української презентації та автопрезентації української літератури польській публіці, а також перекладацьку діяльність. Проаналізовано концепцію та діяльність часопису «Польсько-Український Бюлетень» як якісно й ідейно вищий рівень діалогу та взаєморозуміння.

Ключові слова: польсько-український літературний діалог, презентація, автопрезентація, «Польсько-Український Бюлетень», Г. Грабович, М. Рудницький.

The article contains the analysis of tendencies and historical and political contexts of ukrainian-polish literary dialogue of intermilitary period, historical and literary interpretation of pre-conditions and «mechanisms» of such dialogue in Poland and in Ukraine. Tradition of Ukrainian presentation and autopresentation of Ukrainian literature to Polish public, also as the translating activity are interpreted as main «mechanisms» of such dialogue. The special attention is concentrated on the conception and activity of magazine «Polish-Ukraine Bulletin» as qualitatively and ideological higher level of dialogue and mutual understanding.

Keywords: the Polish-Ukraine literary dialogue, presentation, autopresentation, «Polish-Ukraine Bulletin», G. Grabovich, M. Rudnytskuj.

Тема українсько-польських літературних контактів досліджується і розробляється доволі активно, в багатьох напрямках і аспектах, особливо останнім часом. Дослідження торкаються різних історико-літературних періодів, особистого внеску окремих діячів і письменників, перекладів, які завжди є базою для міжнаціональних літературних контактів, історії літературної преси. З

українського боку можна назвати праці Оксани Веретюк [1; 28], Світлани Кравченко [8], Галини Корбич [7], Олі Гнатюк [2; 3], Володимира Моренця [9], Ольги Яручик [18] та багатьох інших дослідників. З польського — Агнешки Корнеєнко [24], Катажини Глінянович [22], Агнешки Матусяк [25], Світлани Українець [27] та інших. Особливо плідними для дослідження виявилися період модернізму та міжвоєнний період. Всі ці праці мають одну особливість: потужну історико-політичну та публіцистичну складову. Будь-який літературознавчий та, особливо, історико-літературний аналіз питання українсько-польських літературних контактів впирається в політичне питання і далі міняє русло у бік політико-історичний та ідеологічний. Враховуючи дуже непросту історію двох народів, ця специфіка є закономірною. Як не намагалися її уникнути, особливо в кінці XIX ст. та в міжвоєнний період деякі адепти міжнаціонального зближення, зокрема Сидір Твердохліб, Михайло Рудницький, Тадеуш Голлендер, Казімеж Анджей Яворський, Кароль Іржиковський, однак їхні старання виявлялися ілюзією, і то доволі небезпечною, яка викликала несприйняття і нерозуміння в суспільстві. Адже тут ішлося про надто велику політичну і соціальну диспропорцію, не про розмову рівних, а про намагання вести діалог між поневолювачем і поневоленим. Спроба заплющити очі на цей непростий факт і провадити розмову винятково про літературу була заздалегідь приречена на поразку.

Хоча такі спроби були. На приватному рівні це часом спрацьовувало, адже були в історії літератури факти багатолітньої дружби і стосунків Василя Стефаніка з Вацлавом Морачевським, Станіславом Пшибишевським і Владиславом Орканом, Євгена Маланюка з Ярославом Івашкевічем, Святослава Гординського з Юзефом Лободовським, Михайла Рудницького з Леопольдом Стаффом, Тадеушем Голлендером, Тадеушем Бой-Желенським, Остапом Орвіном. Проте такі спроби не могли спрацювати на рівні загальносуспільному, як схема чи спосіб міжнаціональних контактів.

Про складність і неоднозначність національної та територіальної ідентифікації української Галичини міжвоєнного періоду писала дослідниця польсько-українських стосунків О. Гнатюк, констатуючи різний підхід до питання і різну риторичну й термінологію у польських і українських дослідженнях як міжвоєнного

періоду, так і сучасних. Те ж стосується хронологічних рамок міжвоєнного періоду, з багатьох причин історичного та ідеологічного характеру, різних у польському та українському науковому дискурсі, а також територіального окреслення Галичини того часу. Сама авторка застосовує нейтральний описовий термін: «українські землі у Другій Речі Посполитій», притому усвідомлюючи, «що й це поняття для частини українських читачів означатиме наголошування на належності цих земель до Речі Посполитої, а не просту констатацію факту чи формальний статус Волині та Східної Галичини» [2, с. 204]. Основна розбіжність полягає у тому, що для польських дослідників при такій ідентифікації на першому місці стоїть держава, тож у їхньому розумінні Волинь і Галичина є Східними кресами, а їх мешканці, незалежно від етнічної належності — польськими громадянами. Для українських вчених польське громадянство українських письменників — річ не першорядна, радше формальність.

Як приклад такого різного бачення і трактування питання можемо навести термін, який вжив для означення українських галицьких письменників міжвоєнного періоду сучасний польський літературознавець, дослідник літератури міжвоєнтя Анджей Хрущинський: «україномовні письменники». Тобто — польські письменники, які пишуть українською мовою, чи, як каже автор: «є польськими мешканцями української народності» [16, с. 26]. Як він сам визнає, вжив цей термін не без вагання, і його справді важко назвати коректним. Адже йдеться не тільки про мову твору, йдеться про національну ідентифікацію письменника, і про належність його творів до певної національної літератури і національного культурного дискурсу. І хоч сам дослідник оправдовується, що поезія цих авторів (мова про переклади поезії Святослава Гординського, Богдана Ігоря Антонича, Богдана Кравцева і Володимира Гаврилюка на сторінках часопису *Kamena*) «не відрізняється, в принципі, нічим, що мало б свідчити про народність і є просто юнацькою лірикою як такою» [16, с. 26], то це мало міняє суть справи. Такий аргумент є доволі суперечливим і невмотивованим, адже важко сказати, що, властиво, на думку дослідника, у віршах того чи іншого автора мало би свідчити про його «народність».

Зацитуємо також фразу сучасної польської дослідниці творчості Юзефа Чеховича Анни Хоми-Сували: «Українська література в рамках міжвоєнного двадцятиліття розвивалася значною мірою поза межами країни — у Львові, Варшаві і Празі» [20]. Інакше кажучи, українські галицькі письменники для дослідниці є такими собі емігрантами, позбавленими батьківщини.

Тож можемо констатувати, що питання культурного порозуміння, діалогу й адекватної рецепції польсько-українських стосунків досі залишається відкритим.

В усьому масиві досліджень українсько-польських літературних стосунків майже немає праць синтетичних. Більшість із них стосується літератури певного історико-літературного періоду, найчастіше міжвоєнного. Виняток становить дослідження Григорія Грабовича «Польсько-українські літературні взаємини: питання культурної перспективи» [4]. Це не окрема монографія, а частина дослідження «Перспективи та взаємопов'язання» в рамках праці «До історії української літератури», де йдеться також про українсько-російські, українсько-єврейські та інші міжлітературні та міжкультурні контакти. Проте привертає увагу методологія та постановка питання — Грабовичеві йдеться не так про історію літератури та про висвітлення панорами літературних контактів (він, щоправда, подає історико-літературний огляд, але доволі загальний і навіть дещо побіжний, без історико-літературних фактів), як про спробу «проникнення під поверхню наявних літературних та історичних фактів, крізь гущу столітніх упереджень, непорозумінь і кон'юнктурних або заідеологізованих міркувань, з тим, щоб відкрити справжні структури цих взаємин» [4, с. 138]. Тобто Грабович спробував виявити загальний механізм чи загальні закономірності таких контактів, а також простежити їхню культурну перспективу в руслі не стільки історії літератури, як загальної інтелектуальної історії ідей. Почав із твердження, що «адекватне розуміння польсько-українських літературних стосунків можливе лише за умови розгляду усєї їхньої історії... Дослідження якогось одного періоду або моменту..., навіть коли цей період або момент центральний, не забезпечить належної перспективи... тому, що культурні виміри проблеми не можна описати за допомогою

якогось одного літературного періоду: їхні справжні контури проступатимуть тільки з історичної перспективи» [4, с. 138-139].

Вчений зробив доволі цікаву спробу періодизації польсько-українських міжнаціональних контактів. Отже, на його думку, в історії польсько-українських літературних взаємин існують чотири основні періоди або фази, що більш-менш однаково характеризують обидві літератури:

- Ранній період (XVI–XVIII ст.), який охоплює пізній польський Ренесанс і більшу частину польського й українського бароко;
- романтичний період (перша пол. XIX ст.);
- постромантичний період, аж до Другої світової війни;
- післявоєнний період.

Критерієм періодизації для дослідника тут є не історія літератури обох народів, а загальний феномен літературного контакту двох сторін, основні тенденції цих контактів, зумовлені історико-політичними та культурними особливостями цих періодів.

Не будемо зупинятися на характеристиці усіх періодів, а зосередимося на тому, який стосується теми нашого дослідження — третьому, постромантичному, який, за Грабовичем, тривав від кінця XIX ст. до 1939 р. Власне, тут спосіб періодизації викликає певні застереження. Основною рисою контактів цього періоду Г. Грабович називає специфічну пізнавальну та емоційну тенденцію. Об'єднання різних літературних періодів в один ґрунтується на тому, що аж до 1939 р. значна частина України вважалася Польщею, що в польській рецепції української літератури спричинило або взагалі відсутність диференціації між українською та польською літературами, або своєрідну регіональну концепцію галицької літератури. Справді, якщо цей факт брати за основний критерій періодизації, то логіку Грабовича можна зрозуміти. Проте повністю з ним погодитися важко. Весь цей період він називає постромантичним, маючи на увазі ідеологічне заперечення ідей та естетики романтизму та значний вплив філософії Ф. Ніцше та С. К'єркегора. Проте українська (насамперед галицька) література і суспільство кінця XIX ст. і українська література після програної українсько-польської війни — це далеко не те саме. Відчуття поразки, розчарування змінило ідеологію, риторичку, естетику, сприйняття і позиціонування ролі літератури в суспільстві. Відповідно

змінилась і польська рецепція української літератури. Тож, на нашу думку, цей період потребує все-таки певної диференціації, і логічніше було б його розділити принаймні на два підперіоди.

Пояснюючи свій принцип періодизації, Г. Грабович напівжарливо вживає метафору: «Вдамося до метафори: якщо в політичному плані (тобто стосовно позиції Речі Посполитої щодо козаків) польсько-українські відносини нагадують ставлення матері або радше мачухи до її дітей, то в культурному вся історія подібна до шлюбу, котрий, як і більшість шлюбів, оформлено між нерівноцінними партнерами і, як багато шлюбів, приречений на розпад» [4, с. 144-145]. Отже, основною ознакою такого «шлюбу» у постромантичний період вчений визначає «невизначеність, остаточну нерозділеність» стосунків, чи, якщо продовжити його метафору, то «шлюб» у цей період наближався до стадії розлучення. Йдеться насамперед про галицьку українську літературу. Хоч схоже ставлення було і до радянської української літератури. Невизначеність, виразний спад зацікавлення літературою сусідів можна пояснити відсутністю урядової підтримки таких контактів, як з польського боку, так і з боку радянської України.

Ще одне пояснення цієї рецептивної диспропорції подає дослідник естетики раннього українського модернізму Сергій Яковенко. Говорячи про польсько-українські культурні взаємовпливи, автор наголошує на проблемі односпрямованого впливу: польська культура потужно впливала на українську, але не навпаки. Українські письменники і критики вільно володіли польською, орієнтувалися в польському літературному процесі, брали у ньому участь. Але при цьому лише завдяки зусиллям в основному самих українців Польща мала хоч якесь уявлення про український літературний процес: «До такої ситуації спричинилося те (а вона актуальна й нині), що погляди прогресивної інтелігенції були спрямовані винятково на захід. Різниця між станом обох літератур і разючим розривом у пізнанні одна одної мала геополітичну природу й полягала тільки в тому, що на захід від України була Польща, а на захід від Польщі України не було» [17, с. 17].

З іншого боку, слабкий інтерес до української культури у поляків пояснюється імперським державницьким мисленням

більшості польських інтелектуалів, навіть лояльно чи дружньо налаштованих до українців. Для них Галичина завжди була і залишалася польською провінцією, передовсім, частиною Польщі, тож і українську галицьку літературу вони трактували як частину польської, або, в кращому разі, як літературу національної меншини, до якої, навіть при найкращих намірах, ставилися з певною поблажливістю. Навіть один із найвідоміших тогочасних пропагаторів української літератури в Польщі та адепт міжнаціонального зближення Юзеф Чехович, який справді зробив значний внесок у міжнаціональну комунікацію польської та української літератур, назвав свого часу українців «молодшими братами». Відразу застерігаю, що цей термін був ужитий у специфічному контексті, адже там ішлося про переклади з літератур національних меншин у Польщі, зокрема з української та білоруської. Проте саме вживання терміна стосовно української літератури є доволі промовистим. Це вираз із листа Чеховича до Владислава Себили від 10 грудня 1932 р. у контексті проекту публікації перекладів з української у часописі *Zet*: «*Zet*» повинен дати також переклади, але мають то бути переклади з польських меншин: поезія українська, білоруська. Братерство народів має заманіфестуватися в першу чергу у стосунку до тих, які є молодшими братами», — пише Чехович [21, с. 231].

Оце польське відчуття культурної зверхності констатували і відчували навіть переконані адепти національного діалогу. Так, скажімо, у відгуку про статтю польського критика Володимира Петшака «З української літератури» (часопис *Prosto z mostu*) про творчість Уласа Самчука [26] М. Рудницький зауважував: «...за 20 років не знайшлося між польськими письменниками, критиками та журналістами жодного, який з власної цікавості чи з почування громадського обов'язку стежив би за українською літературою. Виніма думок між двома особами, з яких одна не знає мови і літератури іншої, а хоче саме про ту літературу розмовляти, не може бути довга, цікава ні корисна» [15].

В аспекті теми нашої розвідки про «механізми» міжлітературних контактів можемо констатувати, що багато адептів польсько-українського культурного зближення та контактів як основний механізм таких контактів розуміли презентацію (а в більшості

випадків навіть автопрезентацію) української літератури польській публіці, яка була з нею незнайома, або просто її ігнорувала. Цей механізм мав свої плюси і був у певному сенсі дієвим, але теж викликав застереження, недовіру, і навіть образу з українського боку.

Традиція презентації та автопрезентації не з'явилася в міжвоєнний період, а була започаткована ще в кінці XIX ст., коли вийшли друком перші публікації перекладів української літератури (зокрема антологія перекладів української поезії С. Твердохліба та В. Оркана [19]) польською мовою. Незважаючи на неоднозначний добір презентованих авторів, а також невисоку якість самих перекладів, сам факт такої автопрезентації багато українців сприймали як принизливий і безсенсовний. Так, Микола Євшан у рецензії на антологію С. Твердохліба писав: «Коли з'явиться тільки який переклад з української літератури на польську, зараз підносять це поляки як міст до згоди поміж обома ворожими собі народами... читаючи такі і тим подібні вислови, можна прийти до переконання, що тут не розходиться так про артистичну вартість твору, — а все тільки про те, чи він не має чого колючого для поляка. Поляки ніколи не інтересувалися нашою літературою як такою. Ми самі мусили майже все накидатися їм. І це сумно свідчить про нас. Бо ми самі мусимо аж агітувати, самі напрошуватися, щоб на нас звернено увагу. Що ж дивного, що відтак перший ліпший польський літерат виголошує нам науку і судить про нашу літературу так, як про літературу якого дикого племені із середньої Африки, яке починає ставити перші кроки в культурному житті. Що ж дивного, що нас так згори, по панськи трактують?» [5, с. 260-261].

У міжвоєнний період механізм презентування української літератури польській публіці якісно мало змінився. Йшлося вже не тільки про переклади, а й про статті та рецензії на українські твори. Переважно це були публікації не аналітичного, а оглядового характеру, які мали на меті насамперед ознайомлення польської публіки з українською літературою. До цієї справи чимало зусиль доклали представники української еміграції в Польщі, зокрема Є. Маланюк і Б. Лепкий, в Галичині активно популяризували українську літературу в Польщі М. Рудницький і С. Гординський.

Їх діяльність не мала належного розуміння та підтримки сучасників, як з української сторони, так і з польської.

З цього приводу влучним є висновок Г. Грабовича: «Центральною, визначальною рисою польсько-українських літературних взаємин є, здається, той факт, що протягом майже всієї їхньої історії то були взаємини не літератури з літературою, а культури з культурою і літератури (польської) з культурою (українською)» [4, с. 155]. Тобто розмови нарівні не відбулося. Грабович стверджує, що в першу чергу міжнаціональні зв'язки не були опосередковані і виражені власне в українській літературі, яка їх не засвоїла і не сприйняла. І що це, на думку вченого, «природна консеквенція об'єктивного політичного й соціального розподілу сил між обома сторонами» [4, с. 155].

Те саме, тільки дещо в іншому контексті, твердив Михайло Рудницький, зокрема у відомій статті «Ми і польська література» [13]. Він вважав, що боятися та остерігатися чужих впливів — це ознака провінційності. І що галичани могли би сприймати вільну польську літературу як місток до Європи. Він бачив у польській культурі посередника в засвоєнні європейської мистецької спадщини, завдяки якому українська культура мала шанс на модернізаційні процеси. Власне, сам Рудницький, який вільно володів багатьма європейськими мовами, навчався у провідних європейських університетах, особисто такого посередництва не потребував. Але чудово розумів, що самої української рецепції європейських цінностей, якою б вона не була і як активно би не відбувалася, для того, аби відчутти себе в європейському контексті, замало. Для цього потрібний живий безпосередній діалог. Без такого діалогу, без взаємообміну думками, культура розвиватися не може, потрапляє в інформаційний та ідейний вакуум, починає самоповторюватися. Галицька українська література тоді частково перебувала в такому вакуумі через історичні й політичні обставини.

Зрештою, більшість українських галичан саму ідею такого «посередництва» сприймали як національне приниження і шкідливе для нації «полонофільство», як і згадану вище «автопрезентацію» української культури польській публіці, і намагалися дистанціюватися від польських впливів для самозбереження себе як українських письменників та збереження власної національної традиції.

Г. Грабович вважав, що виразний вплив польського літературного стилю та польської літературної естетики можна відчутися тільки на творчості Б. І. Антонича. Таке твердження, на нашу думку, надто категоричне, дещо поверхове і не зовсім відповідає дійсності. По-перше, і вплив польської поезії та естетики на творчість Антонича не є аж таким однозначним. Якщо Г. Грабович має на увазі поезію Б. Лесьмяна, то, гадаємо, коректніше говорити про подібну естетику двох поетів, про загальноєвропейський поетичний нурт і про самобутні відгуки цього нурту в творчості обох поетів. По-друге, якщо йдеться про впливи польської літературної естетики на українську галицьку літературу, то вони незаперечні та доволі помітні у творчості всього цього літературного покоління. Галицькі письменники виховувалися на польській літературі, тож мимоволі зазнавали її впливу. Польська стилістика й естетика, хай не так явно маніфестована та артикульована, як у випадку Антонича, виразно відчувається у творчості Ірини Вільде, Галини Журби, Жигмонта Процишина, Святослава Гординського та багатьох інших галичан. Не кажучи вже про літературознавчу проблематику, яка виразно відобразилася в тогочасній галицькій літературній періодиці.

Доволі специфічним є ще один аспект рецепції української літератури в Польщі міжвоєнного періоду. На ньому ніхто з дослідників спеціально не акцентував і не коментував його, але, судячи з публікацій у пресі того часу, з ідеологічної орієнтації польських і українських часописів, то ангажована ідеєю міжнаціонального зближення здебільшого була польська та галицька лівиця. Зокрема, йдеться про польські часописи *Zet*, *Kamena*, *Signal*, *Wiadomości Literackie*, які в основному публікували статті з українського питання. А також про українські часописи, які писали про польську літературу: часописи *Критика*, *Нові Шляхи* за редакцією соціаліста Антона Крушельницького, часопис «лівого» спрямування *Вікна*, ліберальний часопис *Назустріч*, який публікація постійно звинувачувала у «советофільстві».

Прикладом такої «лівої» чи «радянськості» орієнтації польсько-українського діалогу в Галичині може слугувати ситуація на літературній зустрічі 1933 р. у Професійному зв'язку польських

літераторів, де Михайло Рудницький виступав із доповіддю, яка мала на меті представити українську літературу. Судячи з протоколу цієї зустрічі (зберігається у фонді О. Ортвіна у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника [11]), на ній, окрім польських культурних діячів і літераторів, були присутні також українці Ярослав Галан, Степан Тудор і Володимир Гаврилюк, які представляли ліву течію в українському культурному просторі Галичини. І питання, які вони ставили прелегенту, стосувалися не історії української літератури, а долі і прав робітничого класу тощо. Їх інтерес і дискусійна активність були зумовлені ще й тим, що українську літературу польській публіці М. Рудницький представляв в основному на матеріалі «з-за Збруча», твердячи, що власне там були і є джерела розвитку української літератури та її основний творчий потенціал та що галицька література є лише слабким провінційним відгалосом творчих тенденцій і процесів літератури центральноукраїнської. І те, що ці джерела були замулені радянською ідеологією та агресивним нав'язуванням естетики соцреалізму, шкодило, казав він, не лише радянській українській літературі, а й галицькій, яка теж із них живилася. Це дещо контроверсійне твердження М. Рудницького не могло не викликати спротиву галицьких літераторів різних ідеологічних переконань, як націоналістичних, так і католицьких, і радянофільських, хоч спротив у кожного був інший. Зрештою, судячи з відгуків у тогочасній пресі, на зустрічі були присутні також представники української католицької преси. Але участі у дискусії вони не брали, натомість, обурені способом представлення української літератури, до якого вдався М. Рудницький, вважали, що він принизив свою націю і свою літературу.

Повертаючись до питання ролі польських та українських лівих сил у розвитку міжнаціональних контактів, висловимо припущення, що йдеться передовсім про тогочасне розуміння соціалістичної ідеології, яка передбачала взаємну рівність і космополітизм. Тема міжнаціональних контактів, потрактована під таким кутом, добре вписувалася в їхнє коло проблематики. Усі решта тогочасні інтелектуальні та ідеологічні середовища в налагодженні подібних контактів зацікавлені практично не були. Українці

вбачали в цьому загрозу національній культурі та ідентичності, а поляків українська література, пригнічена умовами бездержавності, в яких була створена, просто не цікавила.

В історії українсько-польських відносин дещо окремо, а з позиції аналізу механізмів співпраці — якісно вище, стоїть тема польського прометеїзму, реалізацію якого обговорювали на сторінках часопису *Biuletyn Polsko-Ukraiński* (Варшава, 1932–1938). В основі ідеології прометеїзму лежала концепція налагодження польсько-українських відносин на всіх рівнях культурної співпраці для захисту перед комуністичною Росією. По суті, прихильники прометеїзму прагнули реалізувати ідеї Юзефа Пілсудського, спрямовані на створення довкола Польщі та на чолі з Польщею блоку незалежних слов'янських держав.

Докладно зупинятися на концепції прометеїзму та діяльності авторів *Бюлетеня* не будемо, оскільки це питання ґрунтовно розроблене як в українському науковому дискурсі (монографія Ольги Яручик «Польсько-український міжкультурний діалог (на сторінках “Biuletynu Polsko-Ukraińskiego” 1932–1938 pp.)» [18], публікації Світлани Кравченко [8], Ростислава Радишевського [12], Миколи Жулинського [6] та інших дослідників), так і в польському, де, щоправда, менше уваги звернено на культурологічну та літературну складову питання, а більше зосереджено увагу на історико-політичних і публіцистичних аспектах польського прометеїзму.

У цьому виданні активно публікувалися такі польські демократично-ліберальні громадські авторитети, як Юзеф Лободовський, Ян Парандовський, Ксаверій і Мечислав Прушинські, Константи Симонолевич (старший) і Константи Симонолевич (молодший), Ян Липовецький, Єжи Погоновський, Леон Василевський, Тадеуш Голувка, Петро Дунін-Борковський, Адольф Бохенський та ін. Називаючи ці імена, не можемо не зауважити, що йдеться власне про ліберальне коло польської еліти, яке, хоч і не належало до лівих сил, проте займало співмірну ідейно-політичну позицію.

З українських інтелектуалів у *Бюлетені* друкувалися Євген Маланюк, Богдан Лепкий, Андрій Крижанівський, Микола Ковалевський, Іван Кедрин-Рудницький, Роман Смаль-Стоцький, Павло Ковжун, Володимир Кубійович, Дмитро Дорошенко,

Володимир Дорошенко, Павло Зайцев, Степан Баран, Павло Шандрук і багато інших. Як зауважував Микола Жулинський, «багатьох українських інтелектуалів порадувало і обнадіяло те, що з'явилася в Другій Речі Посполитій така культурно-інформаційна трибуна, з якої можна буде донести до польського суспільства, до польської влади проблеми української людності, розгорнути максимально об'єктивне висвітлення витоків і походження української нації, сучасного стану і перспектив її розвитку, відкрити найяскравіші сторінки історії, культури, літератури і мистецтва, обговорити сучасні проблемні напруги в польсько-українських взаєминах» [6, с. 314].

Концепція польського прометеїзму та польсько-української співпраці мала політичний і геополітичний характер, тож політична складова діяльності *Бюлетеня* була пріоритетною і найвиразнішою. Проте вона актуалізувала та пожвавила також співпрацю інтелектуальну і культурну, тож цей часопис став, мабуть, найпопулярнішою трибуною для польсько-українського діалогу міжвоєнного періоду. В кожному разі, це видання можна назвати найактивнішим у процесі польсько-українського діалогу та, певною мірою, найоб'єктивнішим в аспектах висвітлення панорами українського культурного та літературного руху. Як зауважив один із дослідників історії видання Р. Радішевський, — «Однією з важливих проблем міжнаціональних взаємин, на які звертав увагу головний редактор *Бюлетеня* Влодзімеж Бончковський, було домінування стереотипів в уявленнях одного народу про інший, що виникали зазвичай із незнання або відсутності правдивої інформації. Тому основною функцією своїх часописів він вважав саме поширення правдивих відомостей про українців (з усіх сфер їхнього життя) та Україну передовсім у середовищі пересічних поляків» [12]. Тобто йшлося про вільний обмін думками, об'єктивність, рівноправний діалог.

Незважаючи на значні зусилля і добру волю авторів *Бюлетеня*, його діяльність викликала в українських колах певну недовіру і нерозуміння насамперед тому, що редакція опиралася на провладні структури, мала певну урядову підтримку (як виявилось згодом, підтримку радше ілюзорну і нечисленну, проте на початку діяльності видання цей факт ще виразно не прочитувався),

мала більшу свободу вислову і толерантність з боку цензури. Крім того, сама теоретична ідея часопису — польська спроба співробітництва і пошуку діалогу — на тлі жорстких і невблаганних реальних політичних фактів у тодішньому суспільстві нівелювалася, і це було передбачувано і зрозуміло.

Один із редакторів «Діла» Василь Мудрий, реагуючи на появу перших трьох чисел *Бюлетеня*, говорив про «аномалію» чергової спроби налагодити українсько-польський контакт гуманітарним, літературним, позаполітичним способом: «Польсько-Український Бюлетень» і інші йому подібні видання (як ті, що були, так і ті, що є) ставили і ставлять собі за завдання підготовляти чи обробляти в польському світі відповідну для налагодження польсько-україн. співжиття опінію та атмосферу. Цікаво, скільки ще разів і як довго польські гуманісти й ліберали будуть наново братись за цю саму справу? Бо невже українська справа така чужа і така екзотична для польського політичного і взагалі громадського світу? Невже кожному полякові не відомо, що українці це нарід, що вів боротьбу, і то боротьбу за свою державу? І невже кожному полякові незнаний і той факт, що українці в Польщі мають свої питомі національно-політичні аспірації? І невже накінець цілому польському світові не відомо, що такий свідомий своїх національно-політичних завдань нарід не дасть себе ніколи зацитькати ніякими ні прихильними йому бюлетенями ні неприхильними деклараціями, ні навіть пацифікаціями, а буде вести боротьбу за своє право до життя як у межах Польщі, так і поза нею аж до повного успіху? Коли ж так, то пощо атмосферу аж «підготовляти», пощо себе обманювати, що нібито самими теоретичними міркуваннями і самими хоч би й як високо-гуманними гаслами у спеціальних місячниках можна заступити чи бодай заслонити ту гірку дійсність, яка нині єдина «розв'язує» польсько-українську проблему?» [10].

Окреслюючи тему *Польсько-Українського Бюлетеня*, мусимо констатувати, що вона прочитується головно в політичному контексті. Хоча діяльність авторів *Бюлетеня* залишила неординарний і яскравий слід в історії польсько-українських стосунків, проте в аспекті політичному вона відгуку не отримала, тож має певний

маргінальний відтінок — як ще одна спроба, потужний потенціал якої так і не був належно реалізований і поцінований. Та все ж в аспекті аналізу «механізмів» міжлітературних контактів можемо констатувати, що це було перше видання, котре працювало за іншим принципом, ніж традиційна «презентація». Тут ішлося про рівноправне співробітництво, спільну працю в одному керунку, спільний культурний і мистецький пошук, знаходження взаємодотичності. Це був якісно інший рівень контактів. І це була спроба, знову приречена на поразку тогочасною політично-суспільною ситуацією.

Завершуючи аналіз складної, неоднозначної і певною мірою сізифової праці у сфері міжлітературних контактів, наведемо висновки одного з найбільших і найпоследовніших ентузіастів цього процесу М. Рудницького. У відгуку про статтю одного з найщиріших українських симпатиків польського поета і редактора Т. Голлендера «List ze Lwowa. Artyści z kawiarni pokoju» [23] («Мистці з каварні миру», як перекладав Рудницький), у якій молодий автор говорить про потребу міжнаціонального діалогу, Рудницький констатує: «Переможці і переможені» — це «комплекс» вічно ще не поладнаний. Хто його поладнає — не знаю, чи взагалі можна його поладнати, але знаю напевно, що не поладнає його ані п'ястук, ані пацифікація, ані ніщо подібне. Може його поладнати тільки щирість і добра воля. І то добра воля передусім з польського боку. Передовсім і без огляду на все» [14].

Підсумовуючи, зауважимо, що ця розвідка — це спроба охарактеризувати міжнаціональні українсько-польські контакти міжвоєнного періоду не стільки в історико-літературному аспекті, як в аспекті дослідження «механізмів» цих контактів, характерних для інтелектуального та духовного середовища міжвоєнного періоду, окреслити певні тенденції. Під таким ракурсом цікаво прочитуються окремі епізоди співпраці. Залишилися в історії обох літератур яскраві факти, прецеденти і спалахи таких контактів, добра воля окремих діячів з обох сторін, зокрема публікації часописів *Kamena*, *Buletyn Polsko-Ukrainski*, *Zet*, *Sygnaly*, *Wschód*, діяльність Ю. Чеховича, Ю. Лободовського, Б. Лепкого, Є. Маланюка, М. Рудницького, Т. Голлендера.

З цього приводу наведемо дуже промовистий висновок Олі Гнатюк: «Історія польсько-українського порозуміння мало досліджена. Це своєрідна утопія — досліджувати історію з перспективи не конфлікту, а співпраці, до того ж, співпраці, змістом якої був діалог, а його елементом — проекти майбутніх взаємин, які не були реалізовані. Навіть самі автори цих концепцій розуміли, що й самі проекти, й майбутнє порозуміння вже приречені, вони все-одно не припиняли спроб. Без надії сподівалися, що їх зусилля принесуть плоди. У найскладніші моменти, коли здавалося, що мета геть недосяжна, вони далі працювали pro domo sua, переконані, що для майбутніх поколінь їхня праця залишиться свідченням їхньої незгоди з політикою, яку вони вважали згубною» [3, с. 213]. У кожному разі, їхня праця, навіть якщо її можна певним чином вважати сізифовою, є міцною основою для розвитку міжнаціонального діалогу у перспективі.

1. *Веретюк О.* Українське літературне життя у міжвоєнній Польщі. (Видання. Постаті. Українсько-польські літературні контакти) : монографія / *Оксана Веретюк*. — 2-ге вид., допов. — Тернопіль : Терноп. крайова орг. Нац. Ліги укр. композиторів, 2001. — 123 с.
2. *Гнатюк О.* Архітектори польсько-українського порозуміння у міжвоєнній Речі Посполитій: інтермедія III // *Гнатюк О.* Між літературою і політикою. Есеї та інтермедії / *Оля Гнатюк*. — Київ : Дух і літера, 2012. — С. 204-212.
3. *Гнатюк О.* Між літературою і політикою. Есеї та інтермедії / *Оля Гнатюк*. — Київ : Дух і літера, 2012. — 367 с.
4. *Грабович Г.* До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка / *Григорій Грабович*. — Київ : Основи, 1997. — 608 с.
5. *Євшан М.* Елегантні жести західноєвропейської школи : [рецензія] / *М. Євшан* // *Українська хата*. — 1911. — № 4. — С. 256-261. — Рец. на кн.: *Antologia współczesnych poetów ukraińskich / przełożył Sydir Twerdochlib ; wstępem zaopatrzył Wł. Orkan*. — Lwów, 1911. — 206 s.
6. *Жулинський М.* Україна і Польща міжвоєнного двадцятиліття: пошуки шляхів порозуміння / *М. Жулинський* // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* : зб. наук. праць. — Львів : Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. — Вип. 21. — С. 308-318.

7. *Корбич Г.* Захід, Польща, Росія в літературно-критичному дискурсі раннього українського модернізму. Вибрані аспекти рецепції / *Галина Корбич.* — Познань, 2010. — 334 с.
8. *Кравченко С. І.* Періодичні видання Польщі 20–30-х років ХХ століття у світлі суспільно-культурних процесів міжвоєнної доби: літ. комунікація, польськ.-укр. діалог : монографія / *С. І. Кравченко* ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк, 2009. — 508 с. : іл.
9. *Моренець В.* Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща / *В. Моренець.* — Київ : Основи, 2002. — 327 с.
10. *[Мудрий В.]*. «Польсько-Український Бюлетень». Кілька заміток з нагоди видавання / *В. М.* // Діло. — 1933. — 12 берез. — С. 1.
11. Протоколи засідань Польського професійного зв'язку літераторів // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. Орг, од. зб. 119.
12. *Радшиєвський Р.* «Biuletyn Polsko-Ukraiński» в історії українсько-польського діалогу культур / *Ростислав Радшиєвський* // Київські полоністичні студії : наук. видання / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАНУ ; Міжн. школа україністики. — 2011. — Т. 18. — С. 10-18.
13. *Рудницький М.* Ми і польська література / *М. Рудницький* // Назустріч. — 1936. — 15 груд. (чис. 24). — С. 5.
14. *Рудницький М.* Поляк про українську культуру / *М. Рудницький* // Назустріч. — 1935. — 15 лип. (чис. 16). — С. 4.
15. *Рудницький М.* Про українську літературу відрізану від Варшави : [відгук] // Діло. — 1938. — 2 жовт. — С. 9. — (Літературна сторінка).
16. *Хруцинський А.* Чи існувала у міжвоєнній Польщі поетична «українська школа»? (Глоса історика літератури) / *Анджеї Хруцинський* // Україна і Польща: діалог культур (мовно-літературні та суспільно-політичні відносини) : зб. наук. праць / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк : Держ.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. — С. 20-31. — Пер. з пол.
17. *Яковенко С.* Романтики, естети, ніцшеанці : українська та польська літературна критика раннього модернізму / *Сергій Яковенко.* — Київ : Критика, 2006. — 295 с.
18. *Яручик О.* Польсько-український міжкультурний діалог (на сторінках «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego» 1932–1938 pp.) : монографія / *Ольга Яручик* ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк, 2009. — 224 с.

19. Antologia współczesnych poetów ukraińskich / przełożył *Sydir Twerdochlib* ; wstępem zaopatrzył *Wł. Orkan*, rzeźbą ozdobił *Z. Kurczyński*. — Lwów : nakładem Księgarni Jana Maniszewskiego, 1911. — 206 s.
20. *Choma-Suwala A.* Józef Czechowicz — tłumacz poezji ukraińskiej / *Anna Choma-Suwala* // *Pisarze.pl*: [Elektronnyj resurs]. — Reżim dostępu: <http://pisarze.pl/eseje/10847-anna-choma-suwala-jozef-czechowicz-tlumacz-poezji-ukrainskiej.html>. — Назва з екрана.
21. *Czechowicz J.* Pisma zebrane / *Józef Czechowicz*. — Lublin, 2011. — T. 8 : Listy / opracował *Tadeusz Kłak*. — 640 s.
22. *Glinianowicz K.* Z cienia polskości: ukraińska proza galicyjska przełomu XIX i XX wieku / *Katarzyna Glinianowicz*. — Kraków : Wyd-wo Un-tu Jagielloń., 2015. — 262 s.
23. *Hollender T.* List ze Lwowa. Artyści z kawiarni pokoju / *Tadeusz Hollender* // *Wiadomości Literackie*. — 1935. — 11 sierpn. (N 32).
24. *Korniejenko A.* Ukraiński modernizm: próba periodyzacji procesu historycznoliterackiego : [монографія] / *Agnieszka Korniejenko*. — Kraków : Universitas, 1997. — 322 s. — (Horyzonty nowoczesności ; t. 3).
25. *Matusiak A.* W kręgu secesji ukraińskiej: wybrane problemy poetyki twórczości pisarzy «Młodej Muzy» : [монографія] / *Agnieszka Matusiak*. — Wrocław : Wyd-wo Un-tu Wrocław., 2006. — 395 s. — (Acta Universitatis Wratislaviensis ; N 2911).
26. *Pietrzak W.* Z literatury ukraińskiej : [рецензія] / *Włodzimierz Pietrzak* // *Prosto z Mostu* : tygodnik literacko-artystyczny. — 1938. — 25 wrześ. (N 41). — S. 7. — Рец. на пол. переклад роману *У. Самчука* «Волинь» (пер. *Т. Голлендер*, 1938).
27. *Ukrainiec S.* Dyskusje literackie we Lwowie w latach 1929–1939 / *Switłana Ukrainiec*. — Warszawa : Ridero, 2016. — 282 s.
28. *Weretiuk O.* Podobieństwa i różnice : [монографія] / *Oksana Weretiuk*. — Rzeszów : Wyd-wo Un-tu Rzeszow., 2014. — 202 s.